

Милан Богојевић
МИЛУНКА САВИЋ
Ордење и ожилци

Уредник
Зоран Колунџија

Фотографију Милунке Савић на корици
обрадио и колорисао
Иван Кршев

Милан Богојевић

МИЛУНКА САВИЋ

Ордење и ожиљци

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Мирјани

Милунка Савић – најодликованија жена војник Првој свејској раји

Зар је овом љуто рањеном народу до прослављања оних који су живели па умрли?

Прослављање великих јунака даје му храну, тај мелем души.

Не славимо ми мртве него живе.

Прави јунаци никада не умиру ни на земљи ни на небу. Не треба се бојати да ће један народ претерати у прослављању својих свети-теља и учитеља, својих витезова и добротвора, у сржи сржи своје и најбољих плодова историје своје, него се треба више бојати да народ не затвори капије за леђима својим и заборави имена и вр-лине својих великана, не преда се само бризи о дану и комаду.

Избрисаће се брзо такав народ са лица земаљског и наследиће га онај народ који стално има пред очима живу галерију својих великих и светлих духова, те гледајући у њих развија у себи стре-мљење ка добру, појачава веру у добро – и гледајући у њих, има се кога стидети у неваљалству свом и чиме крепити у страдању свом.

Владика Николај Велимировић
21. септембар 1925. године

ПРЕДГОВОР

Српска Јованка Орлеанка

Књига о Милунки Савић представља портрет живота обичног човека, у овом случају жене, у српском друштву пре стотину година. Милунка Савић, српска хероина, која је са својом сељачком интелигенцијом парирала многим умовима свога времена, храброшћу инспирисала своје саборце, довитљивошћу показала спремност српских жена, својом упорношћу, особеношћу и скромношћу наставила је Сизифов посао. Ипак, поред свих наведених епитета, Милунка је заузела још једно значајно место у друштву заборавља, чак и поред свих својих заслуга и жртава које је поднела за слободу своје земље.

Аутор Милан Богојевић, кроз призму војника и имагинарног саборца са једном великом временском дистанцом представио је живот најодликованије српске жене и питким стилем дефинисао апсурд једног живота у нашем друштву на чему би му позавидео и Албер Ками. Његов књижевни првенац *Аиенџаиџи 1934* представља сагледавање једног историјског догађаја у одређеном хронолошком и просторном контексту кроз анализу безбедносне организације и свих насталих пропуста код убиства краља Александра Карађорђевића, 9. октобра 1934. године у Марсеју. Читајући оба дела може се приметити апсолутна посвећеност Богојевића тематици и приступ који није чест и својствен у историографији, али исто тако представља новину и предност за историчаре и обичног читаоца, који свакако не би обратили пажњу на одређене окол-

ности, које је констатовао и приказао аутор Милан Богојевић. Милан нам пружа могућност и уједно нам указује на разматрање различите перцепције, посматрање једног момента, особе, догађаја са различитих аспеката, а опет у контексту историјске науке. Он посматра Милунку као свог саборца, војника, колегу кога неће оставити на бојном пољу, а који такође веома добро зна шта је Милунка учинила за њега, његову породицу, пријатеље, народ. Он не само да препознаје вредности које је носила и за које се борила, он јој даје заслужено место у сазвежђу хероја, одмах негде поред Кастора и Полукса.

Изузетна популарност првог издања књиге довољно говори о успеху који постигао Богојевић, обављајући посао и задатак који су многи од нас током протеклих стотину година требало да ураде. Приче о Милункином животу и херојству у рату и миру довољан су мотив да инспиришу сваког од нас да сутра свако стане на браник своје отаџбине. Ерудитска способност, аналитичност и селективност, које несумњиво поседује аутор Милан Богојевић, били су пресудни квалитети приликом писања овог дела. Те вештине су књизи донеле преко потребан квалитет и публицитет који надмашује многе бестселере.

Свако ко буде прочитао књигу неће остати равнодушан над Милановом посвећеношћу проучавању националне историје XX века и његовим патриотизмом. У питању је један несвакидашњи приступ, који се може ретко где срести. Аутор негује, залива, подстиче љубав према својој земљи, култури, историји, великанима, Милунки... Са друге стране, аутор у исто време критикује државу и систем, опомиње и указује на грешке и пропусте, а сву тугу, душевну бол и бес према забраву и немарности једног друштва и система ставља у „само” једну реченицу: *Докле ће херојима ова држава дийи маћеха?*

О самој Милунки, као историчар, тешко могу рећи више него што је Милан већ написао у књизи. Жена храбрија од многих мушкарца која је рањавана четири пута, српска Јованка Орлеанка, како су је назвали поједини француски часописи, која је била носилац два ордена Легије части, жена због којег је једини пут ка-

снио чувени Оријент експрес на обележавање десетогодишњице победе у Великом рату, довољне су чињенице да се посвети књига најодликованијој жени у историји ратовања.

Напоследку, морао бих истаћи да данас култ предака готово да не постоји, нити у породици, нити у друштву. Деца у школама, уместо са надахнућем, често полусклопљених очију, уз дремеж слушају приче о људима који су живели, борили се, волели и умрли за своју отаџбину, за нашу слободу и животе. А да није било њих, не би било ни данас нас...

докторанд историје, Александар М. Гајић

УВОДНА РЕЧ

Од еуфорије до заборава и назад – тако бисмо могли описати наш однос према најодликованијој жени Првог светског рата и српској хероини Милунки Савић.

Неука чобаница из Копривнице, како су је касније често називали, доживела је да буде најодликованија ратница Првог светског рата у коме је учествовало 36 земаља и преко 70 милиона људи под оружјем.

Милунка је учествовала у неким од највећих битака: опсади Скадра, у бици на Брегалници (где је први пут рањена и где је показала невиђену храброст и ту први пут одликована Карађорђевоом звездом), у Колубарској бици, на Солунском фронту...

Биланс ратовања Милунке Савић чине седам одликовања и четири рањавања. Међутим, ни то као да није било довољно овом народу, па је Милунка након ратова доживела судбину многих својих сабораца – пала је у забрав.

Данас се поставља логично питање (у свој овој нелогичности): зашто би једна таква жена, јединствена не само у српској, већ и у светској историји, доживела да буде забрављена уместо слављена?

Како то код нас често бива у почетку су мотиви били политичке природе. Формирањем државне заједнице Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, касније Југославије, јунаштва победника „морала” су се оставити по страни зарад мира у кући.

Како славити победе над пораженима када смо сада браћа?

Доласком комуниста на власт, борцима из ратова 1912–1918. нису ускраћене заслужене бенефиције које су добијали и за време краљевине Југославије, али дошло је тада време неких нових хероја и неких нових битака. Партизани су својим биткама на Сутјесци, Неретви и Дрвару засенили Церску, Колубарску и Брегалничку битку. Сремски фронт је заменио Солунски, а Капичић, Дапчевић и Шолаја засенили су Мишића, Бојовића и Путника.

Деценијама је стварана погрешна историјска слика подржана тешком маркетиншком артиљеријом у виду високобуџетних комунистичко-партизанских филмова, а резултат су фалсификована историја и заборављени истински хероји.

Не би било поштено да прескочимо деведесете године, када је комунизам нестао, али није нестала неправда учињена нашим прецима. Ратови, сиромаштво и опседнутост сопственим овоземаљским проблемима преокупирани су српско друштво.

Посебно разочаравајућа је анкета коју је радио РТС поводом обележавања стогодишњице од почетка Првог балканског рата 2012. године. На територији Србије више од деведесет одсто испитаника НИЈЕ знало ко је Милунка Савић.

А ко је заиста Милунка Савић? Званично је најодликованија жена Првог светског рата, пред којом су стајале мирно армије највећих светских сила. Велики хуманиста, жена која је одшколовала преко тридесеторо туђе деце о свом трошку. Мајка која је родила једну ћерку и три усвојила. Надничарка која је радила као чистачица и шваља... Хероина која је слављена и за живота доживела да буде заборављена...

Њена величина огледала се и у томе што се никада није жалила. Поносно је живела у трошној кућици на Вождовцу, у прабини или блату, зависно од временских услова, јер улица у којој је живела све доскора није била асфалтирана. Често у кући није било грејања, јер није било новца за огрев, често није било ни за храну, па се витез Карађорђевог звезде и Легије части, веровали или не, хранила у народној кухињи. На свим фотографијама у последњим годинама Милункиног живота она се може видети у једној хаљи-

ни са ружама, и не зато јер је њу посебно волела, него је она била једина за фотографисање.

Када сам причао са новинарком Љиљаном Баничанин која је радила последњи интервју са Милунком Савић, једино чега се сећала јесте њен поносит став упркос беди у којој је живела.

Милунка је знала ко је и шта је!

А знали су и Французи. Француска влада јој је неколико пута нудила да живи у Паризу, да јој дају вилу, послугу и живот какав заслужује, али Милунка није о томе ни тренутка размишљала. За њу је постојала само једна мајка, која се према њој односила као најгора маћеха.

На крају и једно лично признање. О Милунки Савић почео сам да пишем пре више од деценије. Кретао сам, стајао, опет кретао и стајао... Било је ту оправданих, али и мање оправданих разлога да се престане писати.

Ипак, битно је да сам увек корачао напред и да сам веровао да ће књига о Милунки бити једног дана објављена...

Ипак, и када сам почео да пишем и сада када сам завршио књигу и пишем овај увод, једна ствар је остала иста: Милунка Савић нама треба више него икада.

Милан Бојојевић

ПРВИ ДЕО

БИОГРАФИЈА МИЛУНКЕ САВИЋ

Милунка Савић је рођена у Копривници, малом засеоку у општини Рашка. Датум рођења не можемо са прецизношћу одредити, јер се у званичним документима наводе различити датуми, али се као најтачнији узимају подаци из извода из Матичне књиге рођених и извода из црквених књига где се као година рођења наводи 28. јун 1892.

Постоје, пак, и доста других датума и година. Рецимо, у изводу из Матичне књиге венчаних као датум рођења наводи се 10. август 1895. године, на споменику у Јошаничкој бањи уписана је 1889. година, на гробу 1890, а има још различитих података.

Интересантно је да поједини историчари претпостављају да је Милунка Савић намерно приликом венчања навела погрешну годину, јер је њен супруг био доста млађи од ње, па се зато у изводу из Матичне књиге венчаних наводи 1895. година.

Милунка Савић је била најстарије дете сељака Раденка и домаћице Данице Савић.

Крштење детета обављено је 10. јула 1892. године у цркви Успења пресвете Богородице у Јошаничкој бањи. Кума на крштењу била је Станка Бојовић из села Баре. Она је одредила да се детету да име Милунка.

Своје детињство Милунка је провела у скромној планинској кући, где је живела у шесточланој породици коју су чинили мајка Даница, отац Раденко, сестре Славка и Миона и брат Милан.

Породица се бавила углавном сточарством и земљорадњом. Тежак сеоски живот обележио је Милункино детињство. Она је,

попут друге сеоске деце, чувала овце, ишла на њиву и надничила на имањима имућнијих газда у градићу Рашки.

О Милункином детињству остало је сведочанство Живана Савића из Доње Трепче код Чачка:

„Милунка је као и сва остала сеоска деца провела детињство чувајући стоку испод планине Жељин. У дугим летњим данима, гледајући од старијих, деца су смишљала разне игре, као што су скок у даљ, трчање уз планину, бацање камена са рамена, вучење конопца, гађање у бељегу, игра клица... Милунка је била веома несташна, што би народ рекао, ма'нито дете. Учествовала је у свим играма заједно с мушкарцима. Била је веома чврста и јака за женско дете. На конопцу је сама могла да одвуче по двоје, троје њих. У гађању је била непогрешива и готово никада није машила. Могла је најдаље од свих да баци камен. Могла је да убаца камен у највише гнездо на дрвету. Рвала се са мушкарцима. Увек је штитила слабије, па се често тукла с јачима од себе, да би неког заштитила. Старији су често говорили – онај Раденков 'ајдук, штета што није мушко.”¹

Кућа у којој је живела породица Савић налазила се на тешко приступачном месту.

„Кућу брвнару од храстовине подигао је још деда Мирослав. У њој је Милунка провела своје детињство и девојачке дане заједно са братом и сестрама. Касније је та брвнара срушена и на истом темељу направљена је кућа од тесаних, мало дебљих летава. Ми смо то код нас звали оцаклија, неко летвара. Ова оцаклија у којој сам се и ја родио имала је две просторије. Одмах на улазу је соба у којој је био велики и широк оцак, где је било ложиште и где су зими чељад спавала, а десно је, то смо овде звали гостинска соба, која је била нешто већа од оцаклије, где смо славили славу и служила је ако неко дође у госте да ту преспава. Одмах до куће била је и посебна зграда (једна соба, отприлике три са три) где је такође чељад спавала. Нешто даље, стотинак метара, подигнута је велика штала за стоку, која и данас стоји, и у доста је добром стању.”²

¹ Казивање забележено у књизи *Жена-рајиник Милунка Савић*, српска хероина аутора Ранђела Раше Анђелковића, издање Савеза потомака ратника Србије 1912–1918, Београд, 2014.

² Казивање Живана Савића, брата Милунке Савић.